

MICHAŁ WYROSTKIEWICZ
JOANNA SUSZKO

ŚWIADECTWO DOJRZAŁOŚCI KS. MIECZYŚŁAWA BRZozOWSKIEGO

STUDIUM EDYTORSKIE

Ks. Mieczysław Jacek Brzozowski to ważna postać polskiej teologii pastoralnej w zakresie homiletyki. Jego działalność naukowa i dydaktyczna, która dokonywała się w środowisku lubelskim, w znaczny sposób wpłynęła na kształt polskiej homiletyki w XX wieku¹.

Dwadzieścia lat po śmierci ks. Brzozowskiego warto jeszcze raz, z pewnego dystansu, przyjrzeć się jego postaci². Wydaje się, że w tym miejscu nie ma potrzeby tłumaczyć, dlaczego takie przedsięwzięcie jest ważne, nie tylko ze względu na moralną powinność wynikającą z właściwie rozumianej solidarności³, ale też dla samej nauki (tu zwłaszcza homiletyki), dla której poznawanie własnej historii – co nierzadko oznacza poznawanie tworzących ją osób i ich „prywatnych” historii – jest istotnym przedmiotem badawczym i narzędziem rozwoju.

Niewątpliwą pomocą w tym poznawaniu historii służy edytorstwo historyczne, które chociaż w najbardziej podstawowym i wąskim rozumieniu oznacza naukę pomocniczą historii, to także słusznie postrzegane jest jako

Dr MICHAŁ WYROSTKIEWICZ – adiunkt Katedry Homiletyki Fundamentalnej Instytutu Liturgiki i Homiletyki na Wydziale Teologii KUL; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: michal.wyrostkiewicz@kul.pl

Mgr JOANNA SUSZKO – absolwentka kierunku Dziennikarstwo i Komunikacja Społeczna (KUL), studentka Retoryki stosowanej (KUL).

¹ Szczegółowe informacje na temat życia i działalności ks. Brzozowskiego zawarte są w księdze pamiątkowej wydanej po jego śmierci. Por. *Zawsze miał nadzieję. Ksiądz Mieczysław Brzozowski. Świadczenia i wspomnienia*. Red. A. Rynio, A. i T. Szafrzańscy. Lublin 1992.

² Takiego przyjrzenia się dokonano już niedługo po śmierci ks. Brzozowskiego. Por. tamże.

³ Por. Papieska Komisja „Iustitia et Pax”. *Kompendium Nauki Społecznej Kościoła*. Kielce: Wyd. Jedność 2005 nr 195.

dziedzina wiedzy na pograniczu wspomnianej historii, filologii i nauk o komunikacji. W tym drugim, szerokim znaczeniu edytorstwo jawi się jako narzędzie pomagające w komunikacji rozumianej jako nawiązywanie wspólnoty. W tym wypadku chodzi o wspólnotę myślenia – wspólnotę rozumienia idei, poglądów itd. między odbiorcą dokumentu a jego nadawcą; chodzi o uzgodnienie pojęć, wyjaśnienie kontekstów itp.

Niniejsze omówienie stanowi efekt badań edytorskich, którym poddane zostało świadectwo dojrzałości ks. Mieczysława Jacka Brzozowskiego. Jest to więc opracowanie dokumentu zawierające różnego rodzaju informacje, które pozwolą właściwie go odczytać – niejako spojrzeć nań z perspektywy czasów, w których był wydany. Przede wszystkim zaś opracowanie to ma być pomocą w zapoznaniu się z samym dokumentem – z jego treścią i formą. Nie jest to więc studium historyczne – nie ma tu opisów i interpretacji faktów, chociaż są różne komentarze. Może jedynie stanowić pomoc w pracy historyków.

1. WPROWADZENIE METODOLOGICZNE

Podstawowym celem podejmowanych działań edytorskich było odczytanie i zapisanie w czytelny sposób treści analizowanego dokumentu, a także – dzięki aparatowi naukowemu – uczynienie zrozumiałymi tych kwestii, które dla potencjalnego czytelnika takie być nie muszą. Oprócz tekstu drukowanego, odczytano większość treści zapisanych odręcznie, które w opracowaniu wyróżniono kursywą. Podkreśleniem zaś wyróżniono teksty pieczęci.

Pismo odręczne, o którym mowa wyżej, oznacza tu nie tylko dokonane atramentem uzupełnienia druku świadectwa w przewidzianych do tego miejscach (np. imię i nazwisko, miejsce i data urodzenia), ale także inne dopiski, jak np. nazwiska nauczycieli pełniących funkcje członków Państwowej Komisji Egzaminacyjnej. Te ostatnie informacje potwierdzono, odwołując się do wspomnień ks. Brzozowskiego, jego kolegów szkolnych, a także informacji zawartych w publikacjach poświęconych szkole, której absolwentem był właściciel analizowanego tu świadectwa.

Znaczną część pracy edytorskiej stanowiło wyjaśnianie terminów, które – ze względu na konieczność dysponowania dodatkowymi informacjami – mogłyby okazać się niejasne dla potencjalnego czytelnika. Wymagało to odwołania się do różnych niedostępnych powszechnie dokumentów lub do specjalistycznej literatury. Przywołano m.in. szereg aktów prawnych, które regulowały kształt ówczesnego szkolnictwa i zwrócono uwagę na to, jakie

znaczenie miały one w odniesieniu do treści zawartej w dokumencie lub do osoby ks. Brzozowskiego. Przeanalizowano historię oraz strukturę szkoły. Celem tych działań było wydobycie z dokumentu możliwie największej ilości informacji oraz zapisanie ich w zrozumiałym sposobie.

Przedstawiając treść dokumentu, starano się oddać układ graficzny tekstu. Ze zrozumiałych względów nie jest to jednak idealne odwzorowanie. Niemniej – przynajmniej w pewnym stopniu – daje czytelnikowi szansę wyobrażenia sobie wyglądu dokumentu.

Treść dokumentu została przeniesiona do niniejszego opracowania bez żadnych zmian. Uznano, że modernizacja nie jest konieczna. Wiernie także zostały przepisane wielkie i małe litery, znaki interpunkcyjne itd. Skróty wykorzystywane w dokumencie nie zostały rozwiązywane. Aby pozbyć się ewentualnych niejasności, w odpowiednich miejscach posłużono się przypisami tekstowymi.

Zgodnie z zasadami edytorskimi nie wyjaśniano spraw oczywistych. Za takie zaś uznano np. nazwy przedmiotów szkolnych. Jako wyjątki od tej zasady potraktowano jedynie dwa z nich. Jeden, który – przez podobieństwo w nazwie do funkcjonującego w obecnym programie nauczania – może być niewłaściwie zinterpretowany. Drugi natomiast to taki, który został zapisany nieużywanym już dziś powszechnie skrótem, a więc w sposób naturalny domagający się rozwiązania. Nie przedstawiono także sylwetek nauczycieli. Ograniczono się jedynie do odczytania i podania ich imion oraz nazwisk. Uznano, że dla potrzeb niniejszej edycji informacje te są wystarczające.

2. OPIS FIZYCZNY DOKUMENTU

Świadectwo dojrzałości, które jest przedmiotem edycji, to jednokartkowy, dwustronny dokument formatu bardzo zbliżonego do A4. Choć od momentu wydania go minęło już 62 lata, to zachowany jest w bardzo dobrym stanie. Nie jest uszkodzony w najmniejszym stopniu. Można by się z tym nie zgodzić wówczas, jeśli za uszkodzenie uznałoby się ślady zgięć (dokument musiał być złożony „na cztery”). One jednak nie niszczą dokumentu w sposób fizyczny ani też nie utrudniają właściwego odczytania jego treści. Bardzo dobry stan dokumentu, o którym wspomniano, oznacza też dobrze zachowane kolory, tzn. blad różowy, z elementami białego wzoru stanowiącego coś w rodzaju znaku wodnego.

Środek pierwszej strony dokumentu zajmuje tekst główny. Poniżej, znajdują się podpisy i pieczęć, o czym jeszcze będzie mowa. Ponad głównym tekstem jest napisany kapitalikami i wyśrodkowany tytuł dokumentu. Jeszcze wyżej zaś znajduje się godło państwowe Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (orzeł jest bez korony).

Na pierwszej stronie dokumentu widoczne są trzy pieczęcie. Dwie z nich (identyczne) są okrągłe. W ich wnętrzu umieszczona jest miniaturka godła PRL okalanego napisem „Państwowe Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego w Jeleniej Górze”. Odbicia pieczęci są w kolorze czerwonym. Jedna z nich znajduje się na krawędzi dołączonego zdjęcia ucznia (o czym będzie jeszcze mowa), druga zaś w dole, na środku strony – wyśrodkowana pomiędzy prawym i lewym marginesem, przy podpisach członków komisji egzaminacyjnej. W prawym górnym rogu widnieje niedokładnie odbita prostokątna pieczęć Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Jej tekst ma kolor granatowy (zbliżony do filetowego). Ręcznie, granatowym (granatowo-czarnym) atramentem została wpisana data wpłynięcia dokumentu do odpowiedniej kancelarii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

Integralnym elementem dokumentu jest fotografia „czarno-biała”, tzn. w odcieniach szarości. Przedstawia ona przede wszystkim twarz Mieczysława Brzozowskiego – jest to tzw. zdjęcie legitymacyjne. Fotografia jest nalejona na dokument. O tym, że stanowi jego część, świadczy okrągła pieczęć odbita po części na fotografii, a po części na dokumencie.

Druga strona świadectwa to przede wszystkim wykaz przedmiotów i ocen, które z tych przedmiotów otrzymał absolwent szkoły. Niektóre nazwy (lub ich fragmenty) oraz oceny zapisane zostały odręcznie. Elementem tej strony dokumentu (choć, jak można przypuszczać, nie integralną częścią dokumentu – tę kwestię jednak należy pozostawić historykom) jest znaczek funduszu stypendialnego TBS⁴ o wartości 20 zł.

⁴ W latach czterdziestych powstało stowarzyszenie Towarzystwo Burs i Stypendiów Rzeczypospolitej Polskiej (TBS), którego celem było udzielanie kształcącej się młodzieży pomocy materialnej oraz stwarzanie warunków niezbędnych do jej rozwoju. Por. *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 lutego 1949 r. o uznaniu stowarzyszenia „Towarzystwo Burs i Stypendiów Rzeczypospolitej Polskiej” za stowarzyszenie wyższej użyteczności*. Dz. U. 1949 nr 9 poz. 53 § 2 pkt 2.

3. TREŚĆ DOKUMENTU

[strona 1]

Katolicki Uniwersytet Lubelski
Przyjęto dnia [fragment nieczytelny] 25.VI.1950 r⁵.

[godło PRL]

ŚWIADECTWO DOJRZAŁOŚCI
SZKOŁY OGÓLNOKSZTAŁCĄCEJ
STOPNIA LICEALNEGO⁶

Brzozowski Mieczysław Jacek

urodzony dnia 31 października 1933 r.

we Lwowie

powiat: _____⁷

po ukończeniu nauki w szkole ogólnokształcącej stopnia
podstaw.⁸ i licealnego zdał egzamin dojrza-

łości według programu wydziału *humanistycznego*⁹

przed Państwową Komisją Egzaminacyjną¹⁰, powołaną przez Kuratora

⁵ Data przyjęcia świadectwa dojrzałości w odpowiedniej agendzie ówczesnego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, a dziś Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, zajmującej się rekrutacją. Jak wynika ze wspomnień Tadeusza Szafrąńskiego, szkolnego kolegi ks. Brzozowskiego, właśnie tego dnia udali się do Lublina w celu złożenia dokumentów na studia. Zob. T. S z a f r a ń s k i. *Miecio*. W: *Zawsze miał nadzieję*, s. 25.

⁶ W latach czterdziestych XX wieku szkoła ogólnokształcąca opierała się na siedmioletniej szkole obowiązkowej. Klasy 8-11 oznaczały stopień licealny. Szkoła ogólnokształcąca stopnia podstawowego i licealnego obejmowała klasy 1-11.

⁷ Najprawdopodobniej miasto powiatowe nie zostało wpisane ze względu na to, że w 1950 r. nie należało już do Polski. Wcześniej zaś podział administracyjny kraju nie uwzględniał takich jednostek jak powiaty.

⁸ Chodzi o szkołę stopnia podstawowego.

⁹ Absolwenci Liceum w Jeleniej Górze, oprócz klasy o profilu humanistycznym, do której uczęszczał Mieczysław Brzozowski, uczyli się także w klasach: matematyczno-fizycznej i przyrodniczej. Por. *35 lat liceum ogólnokształcącego w Jeleniej Górze. Spis absolwentów Liceum ogólnokształcącego im. Stefana Żeromskiego w Jeleniej Górze*. Jelenia Góra 1980 s. 14-15 [publikacja dostępna na stronie internetowej: <http://jbc.jelenia-gora.pl/dlibra/docmetadata?id=2381&from=publication>].

¹⁰ Państwowa Komisja Egzaminacyjna to organ przeprowadzający egzaminy i poświadczający jego wyniki.

Okręgu

Szkolnego *Wrocławskiego we Wrocławiu*¹¹

pismem z dnia 29 kwietnia 1950 r. Nr II 14649/50

Świadectwo niniejsze uprawnia do studiów w szkołach wyższych¹² w myśl art. 79 i 80 dekretu z dnia 28 października 1947 r. o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego (Dz. U. R. P. Nr 66, poz. 415).

Szkoła Ogólnokształcąca st.¹³ *Podstawowego i Licealnego*
w *Jeleniej Górze*¹⁴.

Jelenia Góra, dnia 3 czerwca 1950 r.

Nr 3¹⁵

Członkowie Państwowej
Komisji Egzaminacyjnej¹⁶:

[pieczęć okrągła]

Przewodniczący Państwowej
Komisji Egzaminacyjnej:

*Oszczepalska Maria*¹⁷
*Z. Kawińska*¹⁸

[podpis nieczytelny]

¹¹ Po II wojnie światowej w Polsce zaczęło obowiązywać rozporządzenie Rady Ministrów o okręgach szkolnych (najczęściej obejmowały jedno lub kilka województw), na których czele stał kurator. Por. *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 września 1946 r o okręgach szkolnych*. Dz.U. 1946 nr 47 poz 269 § 1.

¹² W praktyce nie oznaczało to przyjęcia na studia, ale możliwość ubiegania się o to. Samo uzyskanie świadectwa dojrzałości nie gwarantowało przyjęcia w poczet studentów. Obowiązywały jeszcze egzaminy wstępne, przeprowadzane przez uczelnie. Dla obecnych maturzystów może to być niezrozumiałe, teraz bowiem o przyjęciu na większość kierunków studiów decyduje tzw. konkurs świadectw, czyli wyniki uzyskane na egzaminie maturalnym.

¹³ Stopnia.

¹⁴ Szkoła Ogólnokształcąca stopnia Podstawowego i Licealnego w Jeleniej Górze to instytucja powstała w wyniku połączenia gimnazjum i liceum. Było to efektem reformy szkolnictwa przeprowadzonej w PRL pod koniec lat czterdziestych XX wieku, kiedy to na wzór szkół radzieckich wprowadzono tzw. jedenastolatki. Współczesnym kontynuatorem tradycji tej szkoły jest I Liceum Ogólnokształcące im. Stefana Żeromskiego w Jeleniej Górze.

¹⁵ Mieczysław Brzozowski miał w tym czasie 3 numer w dzienniku lekcyjnym.

¹⁶ Członkami PKE byli nauczyciele pracujący w jeleniogórskim liceum. Dziś nie musi to być oczywiście, ponieważ podczas egzaminów maturalnych w skład komisji egzaminacyjnych, obok nauczycieli z danej szkoły, wchodzi też pracownicy innych ośrodków.

¹⁷ Maria Oszczepalska – nauczycielka w jeleniogórskim liceum.

¹⁸ Zofia Kawińska – nauczycielka historii w jeleniogórskim liceum. Szczególnie ceniona przez ks. Brzozowskiego za odwagę uczenia prawdziwej historii, a nie treści zawartych w ów-

*Anna Reabówna*¹⁹
<podpis nieczytelny>
*Bykowska Irena*²⁰

.....L. – Min. Ośw. wz. 221.....
PZWS Bydgoszcz – Nr zam. C 291 II. 50 – Nakł. 27 000
Druk ukończono w kwietniu 1950 E-1-10979²¹

[strona 2]

Brzozowski Mieczysław Jacek

otrzymał- następujące oceny roczne w klasie XI szkoły ogólnokształcącej
st. licealnego i na egzaminie:

język polski	<i>bardzo dobry</i>
język łaciński	<i>bardzo dobry</i>
język angielski	<i>dobry</i>
historia	<i>bardzo dobry</i>
nauka o Polsce i świecie współczesnym ²²	<i>bardzo dobry</i>
nauka o społeczeństwie	
biologia	<i>dobry</i>
geografia	
geologia	
astronomia	
matematyka	<i>dostateczny</i>
logika	
fizyka	<i>dobry</i>
chemia	<i>bardzo dobry</i>
propedeutyka filozofii	<i>dobry</i>

czesnych podręcznikach. Por. M. B r z o z o w s k i. *Kościół i Ojczyzna. Refleksje z młodości lat.* W: *Zawsze miał nadzieję* s. 237.

¹⁹ Anna Reabe – nauczycielka w jeleniogórskim liceum.

²⁰ Irena Bykowska – nauczycielka w jeleniogórskim liceum.

²¹ Informacje o zatwierdzonym przez Ministerstwo Oświaty wzorze świadectwa oraz oznaczenia drukarni.

²² *Nauka o Polsce i świecie współczesnym* to ówczesny przedmiot szkolny, który miał na celu indoktrynację uczącej się młodzieży. Program nauczania tego przedmiotu propagował ideologię socjalistyczną.

Na podstawie pieczętki odbitej w prawym górnym rogu pierwszej strony dokumentu łatwo dowieść, że świadectwo włączone zostało do dokumentacji na KUL-u. Data wpłynięcia dokumentu na uczelnię wskazuje, że Mieczysław Brzozowski ubiegał się o przyjęcie na studia w lubelskiej *Alama Mater* bezpośrednio po otrzymaniu świadectwa.

Nieco wątpliwości pozostawiają sformułowania dotyczące nazw szkoły, jakie znalazły się w dokumencie: używane są dwie różne. Na pieczęci widnieje napis „Państwowe Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcące”, w samej treści dokumentu zaś „Szkoła Ogólnokształcąca st. Podstawowego i Licealnego”. Wynika to prawdopodobnie z faktu przeorganizowania systemu szkolnego w roku szkolnym 1948-1949. Po tej reformie gimnazja już nie istniały. Oficjalne nazwy w dokumencie są zgodne z zasadami obowiązującymi w czasie wystawiania dokumentu. Posługiwano się prawdopodobnie starymi pieczęciami.

Nietrudno zauważyć, że uczeń Mieczysław Brzozowski nie realizował wszystkich przedmiotów, jakie widnieją w spisie. Być może wynika to z faktu uczęszczania do klasy o profilu humanistycznym²⁹. Druk świadectwa dojrzałości był natomiast taki sam dla uczniów wszystkich klas i profili. Interesujące są także same nazwy niektórych przedmiotów, które dziś znacznie zmieniły swoje brzmienie, zostały usunięte z programów nauczania lub zostały włączone do innych przedmiotów.

Urzędowy język, jakim posłużono się w tym dokumencie, jest bogaty w powtórzenia dotyczące rodzaju szkoły. Z perspektywy czasu można powiedzieć, że wpisuje się on w nurt socjalistycznej nowomowy.

W analizowanym dokumencie da się zauważyć pewną niejasność dotyczącą oceniania ucznia w klasie maturalnej. Nie wiadomo, czy oceny zamieszczone na świadectwie są wynikiem całorocznej, a może nawet kilkuletniej pracy ucznia, czy jedynie egzaminu maturalnego. Jeśli są to wyniki matury, to na podstawie analizowanego świadectwa nie można ustalić, jakie dziedziny były przedmiotem egzaminu.

*

Świadectwo dojrzałości Mieczysława Jacka Brzozowskiego jest bez wątpienia cennym źródłem informacji o nim samym i o początku jego drogi naukowej. Dokument obrazuje fragment tej rzeczywistości, w jakiej żył

²⁹ Z wyjątkiem lekcji wychowania fizycznego, w których nie brał udziału z powodu zwolnienia.

i kształcił się Mieczysław Brzozowski. Praca edytorska, jaka została wykonana na podstawie analizowanego dokumentu, wydaje się więc być cennym uzupełnieniem wiedzy o samym ks. Brzozowskim, jak i o polskiej oświacie w połowie XX wieku.

Pomimo niedoskonałości samego dokumentu i trudności z dostępem do niektórych informacji osiągnięto zamierzony efekt. Dokument istniejący w jednym egzemplarzu został utrwalony w postaci naukowego opracowania. W ten sposób jego treść może stać się dostępna dla wielu potencjalnych odbiorców.

BIBLIOGRAFIA

- 35 lat liceum ogólnokształcącego w Jeleniej Górze. Spis absolwentów liceum ogólnokształcącego im. Stefana Żeromskiego w Jeleniej Górze, Jelenia Góra 1980 [<http://jbc.jelenia-gora.pl/dlibra/docmetadata?id=2381&from=publication>].
- Papieska Komisja „Iustitia et Pax”: Kompendium Nauki Społecznej Kościoła. Kielce: Wyd. Jedność 2005.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach (Dz. U. Nr. 36 z dnia 24 kwietnia 1992 r.),
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 lutego 1949 r. o uznaniu stowarzyszenia „Towarzystwo Burs i Stypendiów Rzeczypospolitej Polskiej” za stowarzyszenie wyższej użyteczności. Dz. U. 1949 nr 9 poz. 53.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 września 1946 r. o okręgach szkolnych. Dz. U. 1946 nr 47 poz 269.
- Ustawa z dnia 25 lutego 1948 r. o powszechnym obowiązku przysposobienia zawodowego, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego młodzieży oraz o organizacji spraw kultury fizycznej i sportu. Dz. U. 1948 nr. 12 poz. 90.
- Zawsze miał nadzieję. Ksiądz Mieczysław Brzozowski. Świadectwa i wspomnienia. Red. A. Ryńcio, A. i T. Szafrąscy. Lublin: [wyd. nieoznaczony] 1992.

REV. MIECZYŚLAW BRZozowski'S SCHOOL-LEAVING EXAMINATION CERTIFICATE AN EDITORIAL STUDY

S u m m a r y

The late Rev. Mieczysław Jacek Brzozowski is an important figure of Polish pastoral theology with homiletics as his specialty. His research and didactic work that was done in the Lublin circle considerably influenced the shape of Polish homiletics in the 20th century. The present discussion is a result of editorial study of Rev. Brzozowski's school-leaving examination certificate. This means that it is a study of a document containing various kinds of information that may allow looking at it from the angle of the times in which it was issued. And first of all it may

allow learning about the document itself – about its contents and its form. So this is not a historical study—there are no descriptions or interpretations of facts. It may only serve historians as an aid. Editorial work that has been done on the basis of the analyzed document seems to be a valuable complement of the knowledge of Rev. Brzozowski himself, as well as of Polish education in the middle of the 20th century. The document that only has one copy has been recorded in the form of an academic study. In this way its contents may be accessible to many potential recipients.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: Mieczysław Brzozowski, homiletyka, edytorstwo, edycja historyczna, dokument.

Key words: Mieczysław Brzozowski, homiletics, editing, historical edition, document.